

Katowice 20.05.2023 r.

dr hab. Justyna Szklarczyk-Lauer, prof. ASP

dziedzina: sztuka

dyscyplina artystyczna: sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki

Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach

Wydział Projektowy

40-074 Katowice, ul. Raciborska 37

OCENA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ DOKTORANTKI MGR KAROLINY SZAFRAN SPORZĄDZONA W ZWIĄZKU Z PRZEWODEM DOKTORSKIM WSZCZĘTYM PRZEZ INSTYTUT SZTUKI I DIZAJNU UNIWERSYTETU PEDAGOGICZNEGO IM. KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ W KRAKOWIE

Recenzja powstała na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie *szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora* oraz w oparciu o analizę otrzymanej dokumentacji, na którą składają się:

- Publikacja pt. *Biografia, dorobek, dydaktyka*
- Publikacja pt. *Notes Mnemosyne*
- Rozprawa doktorska pt. *Przestrzenie pamięci. Wizualizacja zagadnień interdyscyplinarnych z pogranicza kognitywistyki, psychologii i filozofii umysłu.*
- Portfolio

Dane dotyczące kandydatki do stopnia doktory

Pani mgr Karolina Szafran urodziła się 2 maja 1993 roku w Lublinie. W 2018 roku obroniła dyplom magisterski w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie na kierunku wzornictwo, w specjalności projektowanie komunikacji wizualnej, z wynikiem celującym. Jej dyplom licencjacki to projekt edukacyjnej gry planszowej promującej region świętokrzyski o nazwie *Świętokrzyska Wypiórka* a dyplom magisterski to projekt zawierający materiały edukacyjne dotyczące wybranych zagadnień przyrodniczych, zatytułowany *Sekretne życie lasu*. Oba projekty wyróżniają się w portfolio dogłębną analizą tematu oraz stopniem złożoności realizacji. Od 2019 roku jest zatrudniona w Instytucie Sztuki i Dizajnu, w Katedrze Komunikacji Wizualnej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie na stanowisku asystentki.

Ocena dorobku twórczego, artystycznego i dydaktycznego

Choć obecne przepisy nie wymagają już od recenzentki oceny dorobku kandydatki do stopnia doktora, załączona dokumentacja jest na tyle obszerna i interesująca, że trudno byłoby pozostawić ją bez komentarza. Pani Karolina już w trakcie studiów bardzo intensywnie projektowała a jej prace były doceniane zarówno w kraju, jak i za granicą. Szczegółowy opis jej sukcesów z tego okresu jest zamieszczony na str. 3 dokumentu *Biografia, dorobek, dydaktyka*.

Wkrótce po ukończeniu studiów doktorantka została zatrudniona na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, gdzie pracuje do dziś. Od tej chwili zaczyna się jej dwutorowa ścieżka zawodowa – z jednej strony uczy studentów a z drugiej strony praktykuje projektowanie graficzne i projektowanie informacji wizualnej. W swojej projektowej praktyce współpracuje głównie z wydawnictwami Politechniki Krakowskiej i Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz z Uniwersytetem Pedagogicznym. Dlatego większość pozycji w portfolio to okładki książek oraz projekty graficzne serii wydawniczych i publikacji okolicznościowych. Swoją silną formą swoją uwagę zwrócił projekt oprawy graficznej do serii wydawniczej o Stanisławie Przybyszewskim, oprawa graficzna Jubileuszowej serii wydawniczej dla Wydziału Inżynierii Lądowej PK z geometrycznymi kompozycjami opartymi o złotą proporcję a także system serii okładek dla wybranych dziedzin nauki POWER. Pani Karolina Szafran ma również na swoim projektowym koncie kilka udanych znaków graficznych, np. logo dla serii wydawniczej *Dzieła literackie. Edycja krytyczna*, logo „NIE dla bloków w Otulinie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego”, logo Rady Ekspertów Uczelni Wyższych ds. Edukacji i Integracji Migrantów i Uchodźców.

Cechą charakterystyczną wielu projektów jest minimalizm formy, wyważona kompozycja, wyraźnie wyczuwalna siatka, użycie zgeometryzowanych kształtów i matematycznych reguł oraz ograniczona – często do bieli i czerni – kolorystyka.

Doświadczenia dydaktyczne zaprezentowane w dokumentacji zwracają uwagę ciekawymi rozwiązaniami i tematami. Niestety autorka nie wyjaśniła szczegółowych założeń zadań, więc trudno mi się do tej części głębiej odnieść.

Ocena rozprawy doktorskiej

Praca doktorska pani mgr Karoliny Szafran składa się z dwóch publikacji: części teoretycznej, zatytułowanej *Przestrzenie pamięci. Wizualizacja zagadnień interdyscyplinarnych z pogranicza kognitywistyki, psychologii i filozofii umysłu* oraz z części praktycznej, pt. *Notes Mnemosyne*.

Cześć teoretyczna ma właściwą i logiczną strukturę podzieloną na dwa główne rozdziały. Pierwszy z nich to *Pamięć – metafora – przestrzeń*, w którym autorka zajmuje się m.in. samym pojęciem metafory, przeglądem wybranych metafor pamięci, sztuką pamięci, przestrzenią jako narzędziem kognitywnym, rolą wzroku i odręcznego zapisu a także pojęciem i metodami wizualizacji informacji. Wywód jest bardzo dobrze i logicznie poprowadzony, pisany klarownym językiem. Zakres poruszanych zagadnień jest szeroki i multidyscyplinarny. Pierwszy rozdział rozprawy doktorskiej to między innymi opowieść o tym, jak w historii ludzkości wizualizowano wyobrażenia na temat ludzkiej pamięci. Wielką inspiracją dla doktorantki była tu książka holenderskiego badacza historii nauki Douwe Draaismy pt. *Machina metafor*, wydana po raz pierwszy w 2003 roku. Lista pozycji, z których doktorantka korzystała budując merytoryczną zawartość pracy jest oczywiście dużo większa i obejmuje między innymi takie nazwiska jak Frances Yates czy Mary J. Carruthers. W sumie 47 publikacji zwartych, 12 czasopism oraz 25 źródeł internetowych, 142 przypisy, 114 ilustracji. Na uwagę zasługuje nie tylko zakres bibliografii ale także poprawne i niezwykle staranne opracowanie przypisów. Moje zainteresowanie, między innymi dlatego, że chętnie zajmuję się projektowaniem informacji wizualnej, wzbudziła także klasyfikacja typów diagramów przeprowadzona na podstawie trzech różnych metod, znajdująca się na stronach

67–71 rozprawy doktorskiej. Autorka wykorzystują ją między innymi do przypisania poszczególnych ilustracji *Notesu* różnym typom graficznej wizualizacji informacji.

Rozdział drugi *Rozprawy doktorskiej* to *Opis projektu „Notes Mnemosyne”* czyli projektu publikacji, która ma ułatwiać użytkownikom zapamiętywanie różnego rodzaju informacji. Funkcję przestrzeni mnemonicznych pełnią dwuwymiarowe ilustracje o strukturze diagramów.

Pani Karolina Szafran najpierw inwentaryzuje przedstawienia pamięci w historii kultury a następnie tworzy z nich spójny zestaw diagramów/ilustracji, służących do manualnego wpisywania i przestrzennej organizacji wiadomości, które chcemy zrozumieć i zapamiętać. Ilustracje są umieszczone na siatce o module 2×2 mm, która pomaga zachować spójność całego zestawu. Wiele przedstawień to obiekty architektoniczne czy meble, ale szczególnym wyzwaniem było przedstawienie na siatce kształtów organicznych – takich jak dłoń, mózg czy ptaki w wolierze. W mojej ocenie w większości przypadków udało się autorce temu wyzwaniu sprostać. Ilustracją, która najbardziej odbiega od reszty są szczątki dinozaura (str. 29 *Notesu*).

Oprócz wspomagania i wzmacniania procesu zapamiętywania *Notes* ma też w założeniach inne funkcje – ma pobudzać kreatywność, zaangażować użytkownika w pracę manualną oraz edukować na temat pamięci i prób zrozumienia jej mechanizmów przez porównanie historycznych sposobów wizualizacji i pojmowania pamięci.

Proces tworzenia założeń, opisany w rozprawie doktorskiej, oceniam jako sensowny i prawidłowy.

Zaciekawiły mnie koncepcje poprzedzające ostateczną wersję *Mnemosyne*. Był wśród nich wirtualny pałac, trójwymiarowy obiekt dający możliwość własnej aranżacji, *kunstkamera* z półkami do własnej aranżacji i wreszcie konstruowanie własnej mapy pamięci w formie gry. Autorka nie wyjaśnia dlaczego odrzuciła te projekty i czy z perspektywy czasu uważa, że postąpiła słusznie. W mojej opinii systemy do własnej aranżacji byłyby znacznie bardziej elastyczne niż gotowe rysunki. Każda kwestia, którą próbujemy zrozumieć i zapamiętać ma inną strukturę i wtłoczenie jej w strukturę graficzną, która już istnieje na papierze, wydaje mi się karkołomne. Ja osobiście wolałabym to zorganizować po swojemu. Choć sam projekt z dużą przyjemnością kontempluję.

Dlatego najbardziej interesującym fragmentem całości są dla mnie *Badania nad projektem z udziałem użytkowników*. Projekt był testowany podczas trzech różnych rodzajów testów pamięciowych – sprawdzających wspomaganie zapamiętywania, ułatwienie zapamiętywania danych z obszaru nauk matematycznych i ekonomii oraz uporządkowania zdobytej wiedzy. Dokładny opis testów pamięciowych znajduje się na str. 84–95 rozprawy doktorskiej. Najważniejsze wnioski są takie, że w konkretnych przypadkach rysunki wpływają korzystnie na zapamiętywanie informacji. Szczególnie dobrze sprawdzają się w przypadku danych liczbowych. Ciekawe były także sposoby wypełniania rysunków – od słów-kluczy, poprzez relaksacyjno-terapeutyczne kolorowanie aż po rysowanie historii związanych z treścią. Testy z zakresu matematyki i ekonomii i porządkowania wiedzy nie są już tak dokładnie opisane. Możemy jedynie zobaczyć przykłady wykorzystania rysunków do zapamiętywania wzorów i równań matematycznych oraz pomocy w przygotowaniu prezentacji. We *Wnioskach i obserwacjach* autorka zauważa, że projekt aktywizował i zachęcał do wypełniania, ozdabiania i kolorowania. Jak widzimy na przykładach na końcu publikacji – efekty graficzne są zaskakujące.

Moje wątpliwości oraz analiza testów doprowadziły mnie do pytania o użytkownika projektu. Podzielałam rozterki autorki, która na str. 11 rozprawy doktorskiej pyta: *Czy w dobie szybkich komputerów, błyskawicznego dostępu do informacji oraz urzędzeń pełniących w pewnym sensie protezę naszej pamięci, pozwalających na przechowywanie olbrzymich ilości danych warto poświęcać czas na doskonalenie umiejętności zapamiętywania?* Z kolei na str. 178, w *Zakończeniu*, pisze: *Sam projekt będący przedmiotem rozprawy, umiejscowiony jest w dość niszowym obszarze. Skierowany jest do dorosłych użytkowników, podczas gdy zdecydowaną większość projektów wspomagających naukę i pamięć kieruje się do dzieci lub młodzieży. Jedyнным obszarem, w którym zauważyłam posługiwanie się mnemotechniką jako pomocą w nauce dorosłym jest nauka języków obcych.*

Testy były przeprowadzone na homogenicznej grupie 32 osób. Trudno z tego wyciągać daleko idące wnioski, ale dzięki temu doświadczeniu autorka zarysowała główne kierunki w jakich testy mogłyby postępować. Myślę, że narzędzie otwiera możliwości do badań w ramach różnych dyscyplin naukowych.

Ostatnia część rozprawy doktorskiej to opisy poszczególnych ilustracji. Każdy opis to tekst, który towarzyszy ilustracji w notesie, schemat ilustracji i odpowiedź do jakiego rodzaju procesów wizualno-kognitywnych mogłaby być wykorzystana oraz geneza metafory. Ta część ma na tyle interesujący charakter, że radziłabym rozważyć włączenie jej do *Notesu* na przykład za pomocą kodów QR.

Format *Notesu Mnemosyne* to 190×260 mm, pole strony jest nieco krótsze i szersze niż klasyczna proporcja formatów A, co według pani Karoliny miałoby *wspomóc utrzymywanie kontroli nad formatem w trakcie wpiśywania treści*. Ponieważ nie bardzo zrozumiałam tę część opisu, będę prosić autorkę o wyjaśnienie tej kwestii w trakcie części przeznaczony na obronę pracy. Jeśli chodzi o inne argumenty dotyczące formatu *Notesu*, takie jak możliwość przenoszenia w tореbce przy jednoczesnym komforcie wypełniania, przyjmuję je bez zastrzeżeń.

Typografia wspomaga proces czytania poprzez dobór odpowiedniego frontu, dobrze dopasowaną szerokość łamu oraz wystarczająco dużą interlinię.

Doktorantka posiada szczegółową wiedzę w zakresie praktycznego tworzenia tego typu publikacji, co udowadnia w rozdziale 2.7 *Szczegółowy opis projektu* znajdującym się w *Rozprawie doktorskiej* (str. 97–110). Znajdziemy tam wyjaśnienia dotyczące formatu, oprawy, okładki, składek, rodzaju druku, doboru papieru, kolorystyki czy typografii. Wszystkie decyzje są poparte racjonalnymi argumentami a tam, gdzie było to wskazane, jak na przykład w procesie doboru papieru, także testami. Wiedza przekłada się na praktykę – obie części pracy doktorskiej są niezwykle starannie opracowane edytorsko i intrologatorsko.

Zastanawiam się nawet, czy notes nie jest zbyt elegancki. Kiedy chciałam go przetestować nie odważyłam się kreślić bezpośrednio po śnieżnobiałych arkuszach Mohawk Eggshell. Zamiast tego skserowałam wybrane rysunki i pracowałam na zwykłym papierze. Cienka linia zastosowana przez doktorantkę bardzo dobrze sprawdziła się w technologii ksero. Ograniczył mnie jedynie format niektórych kompozycji – w domowych warunkach nie miałam możliwości powielenia formatu większego niż A4. Przy tej okazji zastanawiałam się też czy autorka rozważała rozpowszechnienie kompozycji internetowo – do domowego wykorzystania.

Pracę doktorską oceniam bardzo wysoko jako próbę wizualnego eksperymentu, który ma duży potencjał funkcjonalny. Gorąco rekomenduję jej wydanie w większym nakładzie i użycie w różnych dyscyplinach nauki.

Konkluzja

We wstępie do rozprawy doktorskiej doktorantka deklaruje, że chce się zająć w pracy eksploracją poznawczego charakteru wizualizacji w objaśnianiu skomplikowanych pojęć oraz zbadaniem, jaki wpływ na projektowanie informacji miała mnemotechnika. Po przestudiowaniu pracy doktorskiej stwierdzam, że wątki, które są poruszane w pracy, wprowadzają oryginalną perspektywę widzenia wspomnianych zagadnień.

W podsumowaniu chciałabym podkreślić, że praca doktorska pani Karoliny Szafran spełnia według mnie wszelkie wymagania stawiane przed tego typu projektami. Odważyłabym się chyba nawet zaryzykować stwierdzenie, że jest modelowym przykładem tego, jak praca doktorska w zakresie sztuk wizualnych powinna wyglądać: jest eksperymentem, który niesie ze sobą ryzyko porażki, jest innowacyjna, bada granice informacji wizualnej oraz szuka części wspólnych z innymi obszarami nauki.

Doceniam też wielką staranność w przygotowaniu zarówno treści, jak i formy pracy.

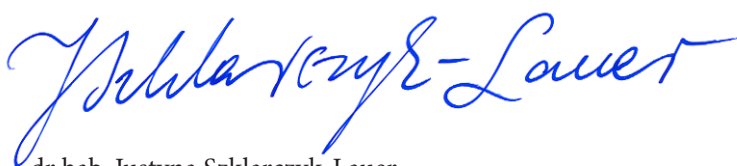
Kwestią, o której już kilkakrotnie wspominałam, ale którą chciałabym jeszcze raz wyróżnić, jest działanie na styku różnych dyscyplin a przez to stworzenie narzędzia o dużym potencjale badawczym i potencjale wdrożeniowym, które może być testowane w obrębie innych dyscyplin naukowych, takich jak historia, psychologia, neurobiologia, kogniwiistyka.

Czy *Notes* może być metodą wspomagającą regenerację połączeń neuronalnych? Podnosić sprawność intelektualną? Pomagać w problemach z koncentracją? Czy mógłby być używany w profilaktyce choroby Alzheimera? Bez przeprowadzenia odpowiednich testów się tego nie dowiemy, ale gorąco życzę doktorantce aby udało jej się zainteresować swoją pracą osoby z innych obszarów nauki.

Przedstawiona praca doktorska pani mgr Karoliny Szafran, przygotowana pod opieką promotorki prof. Alicji Panasiewicz, stanowi oryginalne dokonanie artystyczne w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych. Z całą pewnością mogę stwierdzić, że praca wykazuje szeroką wiedzę teoretyczną kandydatki w dziedzinie: sztuki, w dyscyplinie artystycznej: sztuki piękne i konserwacja dzieł sztuki oraz jest dowodem umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy projektowej i artystycznej.

W związku z tym stwierdzam, że pani mgr Karolina Szafran spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy z dnia 20.07.2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 478 z późn. zm.).

Tym samym popieram wniosek o przyznanie mgr Karolinie Szafran stopnia doktora sztuki w dziedzinie: sztuki w dyscyplinie artystycznej: sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

dr hab. Justyna Szklarczyk-Lauer
prof. Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach
Wydział Projektowy